

ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДАТА НА ЛИЦАТА СО ПОПРЕЧЕНОСТИ

Горан Сачевски

март, 2021 година

Овој правен текст е подготвен од авторот Горан Сачевски ангажиран од Коалицијата „Сите за правично судење“ со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој правен текст му припаѓаат на авторот и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски Држави

Пристапот до правда на лицата со попречености е суштински предуслов за остварување на човековите права. Тргувајќи од оваа максима, некои меѓународни документи воспоставија стандарди и насоки, кои треба државите да ги имплементираат во националните регулативи, но и во пракса.

Појдовна основа за пристапот до правда на лицата со попречености е Конвенцијата за правата на лицата со попречености (во понатамошниот текст: Конвенцијата) на Организацијата на Обединетите Нации (ООН)¹. Оваа Конвенција ги задолжува државите со обврска да обезбедат соодветен пристап до правдата на лицата со попречености. Имено, во членот 13 од Конвенцијата се дадени обврските на државите за преземање посебни мерки со кои на лицата со попречености ќе им се обезбеди еднаков пристап до институциите на правдата, во кои треба да имаат слободен и лесен пристап, со цел да ги остваруваат нивните права. Воедно, државите мора да промовираат и организираат соодветна обука за претставниците кои работат во институциите на правдата, со цел да се олесни пристапот до правдата за лицата со попречености.

Што се однесува до нашето законодавство, сите закони кои ги уредуваат судските постапки, како Законот за кривичната постапка², Законот за парничната постапка³, Законот за вонпарнична постапка⁴ и Законот за општата управна постапка⁵, содржат посебни одредби преку кои се овозможува ефективно учество на лицата со попречености при комуникацијата со судовите и со државните органи заради заштита на нивните права и интереси (на пример, прашањата да се поставуваат писмено - кога обвинетиот е глув, како и обвинетиот да може писмено да одговара - во случај кога обвинетиот е нем, а по потреба, судот да ангажира толкувач итн.).

Што се однесува до физичката пристапност, за лицата кои имаат телесна попреченост, во Законот за градење⁶ е предвидена обврската сите новоизградени објекти за јавна намена да бидат пристапни за лицата со попречености.

Тргувајќи од ваквата основа и домашната законска поставеност, **оценката на Комитетот за правата на лицата со попречености на ООН**, како тело кое ја следи имплементацијата на Конвенцијата од страна на државите членки, за нашата држава е **ниска**. Имено, во последниот извештај⁷, евидентирани се недостатоци во нашиот судски систем во делот на пристапноста на лицата со попречености до него, а поради недостаток на знаења за прашањето на попреченоста во правосудниот систем, соодветни прилагодувања на процедурите, информации во пристапни формати и пристапност до самите простории на судовите.

Тргувајќи од сè уште нискиот степен на пристапноста до правдата на лицата со попречености, за целите на овој правен текст направено е кратко истражување за пристапноста до правдата на лицата со попречености, а како модел е искористен Основниот суд Струмица (во понатамошниот текст: Суд), извршителски, нотарски и адвокатски канцеларии во Струмица, како и Основното јавно обвинителство

¹Конвенција за правата на лицата со попреченост, Закон за ратификација на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост и Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на лицата со попреченост („Службен весник на РМ“ бр.172/11).

²Закон за кривичната постапка („Службен весник на РМ“ бр.150/10, 100/12, 142/16, 193/16 198/18).

³Закон за парничната постапка („Службен весник на РМ“ бр. 79/05, 110/08, 83/09, 116/10 и 124/15).

⁴Закон за вонпарнична постапка („Службен весник на РМ“ бр. 9/08, бр. 77/18).

⁵Закон за општата управна постапка („Службен весник на РМ бр. 124/15, бр. 658/18).

⁶Закон за градење („Службен весник на РМ“ бр. 130/09).

⁷ Комитет за правата на лицата со попреченост, *Заклучни согледувања на иницијалниот извештај на Република Македонија*, Усвоено од страна на Комитетот на својата 20-та седница (27 август- 21 септември 2018), Обединети нации, 2018.

Струмица (во понатамошниот текст: ОЈО), кои беа предмет на кратка анализа, со цел детектирање на степенот на нивна адаптација кон поголема пристапност на лицата со попречености до правдата. Обработените податоци се добиени преку спроведување мониторинг на кривични судски постапки во Судот, анализа (непосредно забележување) на физичката пристапност на Судот, канцелариите на извршители, нотари и адвокати од Струмица и зградата на ОЈО, како и преку интервју со одговорното лице за контакт за лица со попречености во Судот.

Од кратката анализа, не се забележани некои придвижувања во таа насока, односно, како и досегашните резултати⁸, така и овие, покажуваат дека сите категории на лица со попречености се соочуваат со потешкотии во поглед на пристапноста до Судот и до судските и други услуги на правосудните органи, со што им е ограничено правото на фер и правично судење под еднакви услови за сите.

Така, во Судот постојат ознаки за полесно движење и навигација на странките низ судската зграда, па така сите судници се нумерирани и има насоки каде со наоѓаат истите. Сепак, **Судот нема ознаки на Браилово писмо**, ниту пак **тактилни ленти** за слободно и самостојно движење и навигација на лица со оштетен вид низ судската зграда.

Судот е **пристапен од надвор**, преку поставена **пристапна рамка**, со тоа што физичката пристапност на лицата со телесна попреченост до судската зграда е овозможена преку **службениот влез на Судот**, кој го користат исклучиво судиите и судската администрација и другите вработени, кои користат посебен механизам за влез, со користење на електронски картички за отклучување. Ова значи дека, доколку лице со телесна попреченост, кое користи инвалидска количка или друго помагало за полесно и самостојно (или со поддршка) движење, мора да се најави кај лицето кое е контакт за лица со попречености или на главниот влез на судската зграда кај судската полиција, по што, со помош и асистенција на контакт лицето за лица со попречености и судската полиција, ќе му биде овозможен влез во судската зграда преку службениот влез. Мораме да напоменеме дека истиот влез води само до првиот кат, каде што се наоѓаат шалтерите на одделенијата на судот, канцеларијата за односи со јавноста, кабинетите на Претседателот на судот, Судијата на претходна постапка, Судскиот администратор и сметководството.

Од друга страна, **главниот влез на судската зграда не е пристапен и нема пристапна рамка**, но нуди можност за поставување на монтажна пристапна рамка која ќе го олесни движењето на лицата со телесна попреченост, земајќи го предвид фактот што пред самиот влез има само две скалила.

Сепак, **Судот нема соодветен пристап до своите простории и услуги** за лица кои се движат со помош на инвалидска количка, ниту пак има соодветни услови за движење низ самиот објект. Поточно, **Судот нема судници до кои можат да пристапат лица кои се движат со помош на количка**, односно има само една судница која се наоѓа на приземје, до која, сепак, водат три скалила, а истата е со ограничена намена, односно се користи само за кривични предмети. Воедно, таа е и најголемата судница во Судот. Сепак, бидејќи таа се наоѓа на приземје, пристапноста до неа е дополнително ограничена поради

⁸За ова види повеќе во: Колација „Сите за правично судење“ Скопје, *Правен, финансиски и физички пристап до правда во основните судови во Република Северна Македонија -Физичка пристапност до судовите во Р. Северна Македонија*, Скопје, 2019, <https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/CEP-BRIEF02.pdf> и

Колација „Сите за правично судење“ Скопје, *Правен, финансиски и физички пристап до правда во основните судови во Република Македонија - Физичка пристапност до судовите во Р. Македонија*, Скопје, 2018, <https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2019/01/CEP-PG02-CAFT-Policy-Brief-on-courts-accessibility-1.pdf>.

тоа што ако се користи главниот влез, има две скалила на самиот влез, како и три скалила до самата судница. Доколку, пак, се користи пристапниот службен влез, опишан погоре, повторно истата судница не е пристапна, бидејќи истата е на приземје, а пристапниот службен влез води до првиот кат, па повторно има поголем број скалила од првиот кат до приземјето, кои водат до судницата. Заклучокот е дека, сепак, **ниту една судница во Судот не е пристапна за лица со телесна попреченост.**

Сите останати судници се наоѓаат на вториот кат од судската зграда, а сите кабинети на судиите и канцеларии на судската администрација се наоѓаат на горните катови. До нив се стигнува само со користење на скалила, односно, објектот **не располага со лифт.**

Судот располага со места за седење во просторот определен за чекање, како и со **тоалети**, кои пак, **не се приспособени** за користење од страна на лица со попречености. Од друга страна, судниците имаат можност за непречено движење на лица со количка и се адаптрирани, како местата за странките, така и местата предвидени за јавноста.

Вработените во Судот имаат легитимации, кои претставуваат ознаки со кои граѓаните можат да ги препознаваат судските службеници.

Судот нема вработено лице кое би можело да помогне на лицата со попреченост, туку тоа го прави судската полиција. Сепак, во Судот има вработено лице кое е одговорно за контакт за лица со попречености, кое е судски соработник.

Во Судот постои регистар на овластени судски толкувачи од и на знаковен јазик, и истиот располага со само 1 толкувач на знаковен јазик. Досега неколку пати е користен толкувач во судска постапка кога странка, односно обвинет, оштетен или сведок било глувонемото лице.

Од друга страна, Судот **нема услови да овозможи препис на документи на Браилово писмо.**

Контакт лицето за односи со лица со попречености има поминато само една обука за обезбедувањето ефективен пристап на лицата со попречености до правдата, и тоа пред околу 5 години. Други обуки, како за контакт лицето, така и за судиите, судската полиција, администрација и другите вработени, до сега не се реализирале.

Што се однесува до **адвокатските канцеларии** во Струмица, огромен е процентот на такви кои на ниту еден начин **не се пристапни** за лица со попреченост. Имено, речиси 76%, од вкупно 75 адвокатски канцеларии во Струмица, се непристапни, односно се наоѓаат на горни катови во згради, без лифтови и пристапни рампи на влезовите и со тоа ги прават непристапни за лица со телесна попреченост, кои се движат со помош на инвалидска количка или друго помагало. Околу 16% од адвокатските канцеларии со мала интервенција, односно со поставување на пристапна рамка, можат да овозможат пристапност за лица со телесна попреченост, односно истите се наоѓаат на приземје и до нивниот влез води 1-2 скалила. Само 8% од адвокатските канцеларии може да се каже дека се целосно пристапни за лица со телесна попреченост.

Ситуацијата со извршителските канцеларии е речиси исто така загрижувачка како и со адвокатските канцеларии. Имено, дури 72%, од вкупно 7 **извршителски канцеларии**, се целосно **непристапни** за лица со телесна попреченост, односно до нив водат скалила, а во зградите каде што се наоѓаат нема лифтови и пристапни рампи на влезовите. Кај 14% од нив со мали интервенции, може да се подобри пристапноста со поставување на пристапна рамка на неколкуте скалила кои водат до влезот, а исто толку проценти се целосно пристапни.

Нотарските канцеларии се издвојуваат од адвокатските и извршителските и се далеку попростапни од нив. Така, дури 67%, од вкупно 9 **нотарски канцеларии** во Струмица, се целосно **пристапни** за лица со телесна попреченост, а во 33% е потребна мала интервенеција (до влезот водат 1-2 скапила, на кои може да се постави монтажна пристапна рампа). Охрабрувачко е што целосно непростапни нотарски канцеларии, како најголемиот број од адвокатските и извршителските, нема.

Од друга страна, ниту една адвокатска, извршителска или нотарска канцеларија **нема ознаки на Браилово писмо**, ниту пак **тактилни ленти** за слободно и самостојно движење и навигација на лица со оштетен вид низ објектите каде што тие се наоѓаат.

За крај, ќе го споменеме и **ОЈО Струмица**, кое со неодамнешното преместување во нова зграда, е **целосно пристапно** за лица со телесна попреченост преку поставена пристапна рампа на главниот влез, како и пристапна рампа поставена на приземјето која води до приемното одделение и собата за сослушување. За жал, и **ОЈО Струмица нема ознаки на Браилово писмо**, ниту пак **тактилни ленти** за слободно и самостојно движење и навигација на лица со оштетен вид низ објектот.

Генералниот заклучок од кратката анализа е дека **лицата со попречености во Струмица се соочуваат со ограничувања при остварувањето на своите права и пристапот до Основен суд Струмица или услугите од адвокат, извршител или нотар**. Оставаат траги заложбите за да се обезбеди пристапност до правда за сите категории на граѓани, но истите главно се однесуваат на најосновните потреби, т.е. на самиот физички пристап до судската зграда и канцелариите, кој, сепак е нецелосен според меѓународно усвоените стандарди, додека пак условите за непречено движење низ објектите воопшто и да не одговараат на поставените стандарди. Од друга страна, судските услуги остануваат да бидат тешко достапни, а обидите да се овозможи нивна достапност до сите граѓани сè уште се недоволни и несоодветни.

Поради ова, неопходно е сите овие чинители да направат напори за да овозможат ефективна пристапност до правда за сите граѓани без дискриминација и целосна примена на стандардите за фер и правично судење.